

Tekenen in de tijd 173

13-19 november 2022

Deze zondag was het de Werelddag van de Armen. Erik Borgman bericht over het beeld van de thuisloze Jezus dat in Amsterdam werd onthuld en over het schrijven van paus Franciscus over de betekenis van armoede. Niet alleen als roep om hulp, maar ook als aansporing tot bekering.

In 2017 werd de zondag vóór Christus Koning door paus Franciscus uitgeroepen tot Werelddag van de Armen. Het eerste jaar was het motto: 'Wij moeten niet liefhebben met woorden en leuzen, maar met concrete daden' (1 Johannes 3,18). Dit jaar en deze zondag was het motto: 'Omwille van u is Jezus Christus arm geworden terwijl Hij rijk was, opdat u rijk zou worden door zijn armoede' (2 Korinte 8,9).

Met dit nogal gecompliceerde citaat van de apostel Paulus benadrukt de paus het belang van de zorg voor de armen, maar haalt deze tegelijkertijd weg uit de sfeer van liefdadigheid alleen. 'Het gaat er ... niet om, zoals zo dikwijls gebeurt, een welwillende houding aan te nemen ten opzichte van de armen', schrijft hij nadrukkelijk in de boodschap voor 13 november, maar dat het niemand aan het nodig mag ontbreken. Uiteindelijk is het volgens de paus beslissend of wij in staat zijn in armen onze zuster en broeder te zien die 'haar of zijn hand uitstrekt om mij te doen ontwaken uit de slaap waarin ik ben gevallen'. Dat wil zeggen: de slaap van de onverschilligheid die erin slaagt te vergeten dat er ook in ons land elke dag mensen buiten slapen, geen eten hebben voor zichzelf en hun kinderen, en geen enkele zekerheid met betrekking tot de toekomst.

De kerk heeft zorg voor de armen altijd als haar taak gezien. In de tweede eeuw schrijft Justinus Martyr (ong. 100-ong. 165) al over de christelijke eredienst:

Op de dag die 'van de zon' wordt genoemd, komen wij allen bijeen, inwoners van de steden en het platteland, en lezen de memoires van de apostelen of de geschriften van de profeten zolang de tijd het toelaat. (...) De eucharistie wordt uitgedeeld en alle aanwezigen delen mee, de diakens brengen haar naar de afwezigen. De rijken mogen vervolgens, als ze dat willen, een bijdrage leveren, en ze bepalen zelf het bedrag. De collecte wordt in bewaring gegeven aan de voorganger, die er de wezen en weduwen mee helpt en allen die om welke reden dan ook in nood zijn, hetzij omdat ze ziek zijn, gevangen zitten of van huis weg zijn. In één woord: er wordt zorg gegeven aan allen die in nood verkeren.

Om eraan te herinneren dat er nog altijd volop armen zijn die zorg nodig hebben, plaatste de Sant'Egidiogemeenschap vóór de Mozes en Aäronkerk aan het Amsterdamse Waterlooplein, die aan deze gemeenschap is toevertrouwd, een beeld van de Canadese beeldhouwer Timothy Schmalz. Op deze Werelddag van de Armen is het onthuld door de Amsterdamse wethouder Rutger Groot Wassink. Het bronzen beeld, waarvan op meerdere plaatsen in de wereld een afgietsel staat – sinds het Heilig Jaar van de Barmhartigheid van 2016 ook in het Vaticaan – stelt een op het eerste oog anonieme man voor, slapend op een bank. Hij is alleen aan de wonden in zijn voeten te herkennen als Jezus. Het beeld wordt *Homeless Jesus* genoemd, de thuisloze Jezus. Schmalz maakt met zijn beeld duidelijk dat Jezus' identificatie met de minsten van de zijnen in het vijfentwintigste hoofdstuk van het evangelie volgens Matteüs nooit te letterlijk kan worden genomen. In de daklozen is Hij zelf dakloos en

spreekt Hij ons aan. De arme is zo bekleed met zijn waardigheid, die naar christelijke overtuiging de waardigheid van God zelf is.

Het beeld van Schmalz is niet onomstreden. De plaatsing van exemplaren ging niet overal van een leien dakje. Soms vonden gelovigen de voorstelling te politiek. In Amsterdam aarzelde de gemeente of een religieus beeld wel passend was in de openbare ruimte. Het beeld sluit in ieder geval goed aan bij het werk van Sant'Egidio, waarin niet zozeer hulp aan, maar de vriendschap met de armen centraal staat. Het sluit ook naadloos aan bij de boodschap van paus Franciscus dat wij niet allereerst de armen moeten helpen, laat staan hervormen of bekeren. Het zijn de armen die ons evangeliseren. Ons, de gelovigen met geld en een huis en van alles meer dan voldoende.

In zijn boodschap voor de Werelddag van de Armen 2022 neemt de paus alle ruimte om de christelijke betekenis van armoede uit te leggen. Er valt ook wel iets uit te leggen. Het evangelie verklaart immers enerzijds de armen zalig (Lucas 6,20; vgl. Matteüs 5,3), maar klaagt anderzijds rijken aan die zich aan hun armoede, en aan het gebrek dat er het gevolg van is, niets gelegen laten liggen. Jezus herinnert eraan, zo stelt de paus, dat ware rijkdom niet bestaat in het verzamelen van 'schatten op aarde, die door mot en roest worden verteerd en waar dieven inbreken en stelen' (Matteüs 6,19), maar veeleer in de onderlinge liefde die ons elkaars lasten doet dragen en niemand buitensluit. De ervaring van zwakte en beperking die wij door de coronacrisis hebben doorgemaakt en de tragedie van de oorlog in Oekraïne waarvan wij de wereldwijde gevolgen nu ervaren, zou ons volgens hem moeten leren dat wij niet op deze wereld zijn om te overleven. Het gaat erom dat allen een waardig en gelukkig leven kunnen leiden. Jezus is er volgens de paus op uit ons te laten ontdekken dat er een armoede is die vernedert en doodt, en dat er een andere armoede is die bevrijdt en rust geeft. Deze laatste armoede is de armoede die Hij ons voorleeft.

De armoede die doodt, leidt tot gebrek en wanhoop doordat zij mensen van toekomst berooft. Zij wordt hen opgelegd door de heersende cultuur van verspilling die er geen uitweg uit biedt. Deze armoede heeft naast materiële ook spirituele gevolgen, zegt paus Franciscus, ook al merken we die vaak niet op. Alles en allen worden gezien als middel en dat leidt tot slavernij, die mensen wel moeten accepteren om nog enigszins in hun levensonderhoud te kunnen voorzien. De armoede die bevrijdt, is daarentegen de keuze onze last te verlichten en ons te concentreren op het essentiële. De paus wijst daarbij op de ontevredenheid van velen, omdat zij het gevoel hebben dat er iets essentieels aan hun leven ontbreekt. Zij gaan daar steeds weer naar op zoek, zegt paus Franciscus, 'als doelloze zwervers'. De ontmoeting met de armen nodigt uit een einde te maken aan zorgen om zaken die niet wezenlijk zijn. Aldus komt men uit bij wat volgens de paus werkelijk telt in het leven: ware en gratuite liefde. Aldus zijn de armen, voordat zij de ontvangers zijn van onze aalmoezen, de bevrijders van de banden van rusteloosheid en oppervlakkigheid, concludeert paus Franciscus.

Niet voor het eerst verwijst hij hierbij naar Charles de Foucauld (1958-1916), die hij op 15 mei van dit jaar heilig heeft verklaard. Rijk geboren deed De Foucauld afstand van alles om Jezus te volgen. Franciscus raadt ons aan de woorden van broeder Charles te overdenken:

Laten wij de armen, de kleinen, de arbeiders niet verachten; zij zijn niet alleen onze broeders in God, maar zij zijn het ook die Jezus in zijn uiterlijke leven het meest volmaakt navolgen. Ze vertegenwoordigen perfect Jezus, de Arbeider van Nazareth. Zij zijn de eerstgeborenen onder de uitverkorenen, de eersten die geroepen zijn tot de wieg van de Verlosser. Zij waren het gewone gezelschap van Jezus, van zijn geboorte tot zijn dood (...). Laten wij nooit ophouden in alles arm te zijn, broeders van de armen, metgezellen van de armen, laten wij de armsten der armen zijn zoals Jezus, en laten wij de armen liefhebben en ons met hen omringen, zoals Hij.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus te Utrecht